

А. В. Хрідочкін, кандидат історичних наук,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпровського гуманітарного університету

МЕТОДИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ СФЕРОЮ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПОНЯТТЯ І КЛАСИФІКАЦІЯ

Проаналізовано зміст і особливості застосування методів публічного адміністрування сферою інтелектуальної власності. Здійснено класифікацію методів публічного адміністрування сферою інтелектуальної власності, а також виявлено прогалини процесу застосування цих методів.

Ключові слова: публічне адміністрування; методи публічного адміністрування; сфера інтелектуальної власності; адміністративне переконання; адміністративний примус.

The essence of methods of public administration by the sphere of intellectual property is analyzed. Classification of methods of public administration by sphere of intellectual property is carried out. The peculiarities of applying the persuasion method during the administration of the intellectual property sphere are considered. It is emphasized that the method of persuasion is a system of legal and extra-legal measures that are implemented by state bodies through the use of educational, explanatory and incentive methods aimed at building citizens' awareness of the need for strict implementation of laws and other regulatory legal acts. Attention is focused on the fact that the method of state coercion is auxiliary and is applied only after applying the method of persuasion. It is the use of moral, property, physical and other methods established by legal norms aimed at preventing offenses, punishing and educating the offender. The existing gaps in the process of applying public administrative methods to the sphere of intellectual property have been identified. Ways of improvement of activity of subjects of administration by sphere of intellectual property are offered.

Key words: public administration; methods of public administration; sphere of intellectual property; administrative persuasion; administrative compulsion.

Постановка проблеми. Методи публічного адміністрування являють собою правові засоби досягнення поставленої мети шляхом виконання актуальних завдань державного управління. Погоджуємося з тезою про те, що методи за своєю суттю є способами впливу, які залежать від поведінки учасників суспільного життя [1, 18; 2, 253; 3, 36]. У сфері ж інтелектуальної власності їх використовують суб'єкти публічного адміністрування для виконання завдань із забезпечення режиму законності щодо володіння, користування та розпорядження правами на об'єкти інтелектуальної власності; припинення порушень режиму володіння, користування та розпорядження правами на об'єкти інтелектуальної власності; притягнення осіб,

© А. В. Хрідочкін, 2017

котрі вчинили правопорушення щодо встановленого режиму володіння, користування та розпорядження правами на об'єкти інтелектуальної власності, до юридичної відповідальності; застосовуються повсякденно та вибірково залежно від потреби виконання певного завдання; виражаються у взаємодії суб'єкта публічного адміністрування з його об'єктом; дають змогу повніше й ширше встановити межі владних повноважень суб'єктів публічного адміністрування. При цьому будь-який метод публічного адміністрування обов'язково виражається у певній формі публічного адміністрування. Тобто за відсутності форми публічного адміністрування методи публічного адміністрування були б позбавлені будь-якого сенсу, оскільки управлінський вплив не мав би формального змісту. Наприклад, особу не можна притягти до адміністративної відповідальності за порушення прав на об'єкт інтелектуальної власності без прийняття відповідного індивідуального акта управління.

Отже, завдання з охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності виконують суб'єкти публічного адміністрування шляхом застосування певних методів управлінського впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню використання методів публічного адміністрування присвячено чисельні праці таких відомих науковців у галузі адміністративного права, як В. М. Марчук, Є. В. Додін, В. М. Селіванов, Ю. П. Битяк, Н. П. Матюхіна, М. С. Ковтун, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков та ін. Вони розв'язали загальні проблеми застосування методів публічного адміністрування для виконання управлінських завдань.

Мета статті – дослідити особливості застосування методів публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності, а також визначити можливі перспективи їх подальшого вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Серед різноманітних методів, які використовуються у процесі управлінської діяльності зазвичай насамперед виокремлюємо методи переконання та примусу, їх застосовують у будь-якій сфері державної діяльності [4, 37; 5, 72; 6, 69]. Детальніше характеризуючи зазначені методи публічного адміністрування, зазначимо, що сутність методу переконання полягає в тому, що об'єкти публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності (фізичні та юридичні особи, користувачі правами інтелектуальної власності) мають дотримуватись певних вимог внаслідок їх внутрішнього визнання, а не через сліпе підкорення велінням влади. Переконання визначається як система заходів правового і неправового характеру, яких вживають державні органи: використання виховних, роз'яснювальних і заохочувальних методів, спрямованих на формування в громадян розуміння потреби чіткого виконання законів та інших нормативних актів. Однак аналіз чинного нормативного масиву, присвяченого питанням охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, засвідчує, що питанням правової пропаганди приділяється неналежна увага. У зв'язку із цим є сенс розглянути можливість створення відповідної структури у межах майбутнього центрального органу виконавчої влади з питань правової охорони інтелектуальної власності. Нині ж діяльністю з проведення роз'яснювальної роботи у сфері, що аналізується, фактично займаються лише державні інспектори з питань інтелектуальної власності, які систематично проводять семінари, наради та виступи у засобах масової інформації, присвячені роз'ясненню широкому загалу певних положень законодавства про інтелектуальну власність.

У практиці діяльності суб'єктів публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності разом із переконанням досить широко використовується й державний примус, який характеризується тим, що цей метод державного впливу – допоміжний, здійснюється на підставі переконання і тільки після застосування переконання. Його особливістю є те, що він застосовується до осіб, які вже вчинили дії, пов'язані з порушенням прав на об'єкти інтелектуальної власності. Цей інститут виявляється у вжитті встановлених правовими нормами заходів впливу морального, майнового, фізичного й іншого характеру, які мають на меті попередження правопорушень, покарання та виховання правопорушників і застосовуються незалежно від волі та бажання правозобов'язаних суб'єктів. Державний примус не є однорідним. Примус виявляється передусім у різних формах юридичної відповідальності (кримінальній, адміністративній, дисциплінарній і майновій), яку несуть громадяни, посадові та юридичні особи, котрі допустили правопорушення, а також у вжитті вповноваженими державними органами та посадовими особами інших заходів примусового впливу щодо осіб, які добровільно не виконують вимоги правових норм.

Більшість дослідників визначає чотири основні різновиди державного примусу: кримінально-правовий, цивільно-правовий, адміністративно-правовий та дисциплінарно-правовий. Зазначені різновиди примусу розрізняються залежно від того, яка галузь права регулює підстави та порядок вживання його заходів. Останнє характерно, зокрема, для заходів адміністративного примусу, якими охороняються різні суспільні відносини у сфері публічного адміністрування, а також ті, що пов'язані з дотриманням встановленого законодавством режиму володіння, користування та розпорядження правами на об'єкти інтелектуальної власності.

На відміну від інших різновидів державного примусу, які завжди є реакцією на протиправні діяння суб'єктів, заходи адміністративного примусу у сфері, що розглядається, можуть використовуватись із потрійною метою. По-перше, для попередження, профілактики порушень прав на об'єкти інтелектуальної власності. Необхідність їх використання в цих випадках пояснюється тим, що часто дійсно існує загроза правам на об'єкти інтелектуальної власності, завдання їм шкоди, хоча власне порушення ще відсутнє. Тоді держава змушена вживати примусових заходів щодо осіб, невинних у порушенні норм права, відповідні органи у встановлених законом випадках обмежують їхні права. По-друге, для припинення реально існуючих порушень прав на об'єкти інтелектуальної власності. По-третє, для притягнення до адміністративної відповідальності осіб, винних у вчиненні протиправних дій.

Зазначена потрійна мета вживання заходів адміністративного примусу зумовила й існування відповідної класифікації останніх, у межах якої виокремлюємо три групи заходів адміністративного примусу: заходи адміністративного попередження, адміністративного припинення та заходи адміністративного стягнення.

Група заходів адміністративного попередження, як, до речі, й інших різновидів заходів адміністративного примусу, – досить широка через наявність різних за своїм правовим статусом суб'єктів управління, вповноважених на їх застосування.

До приблизного переліку заходів адміністративного попередження належать: перевірки дозволів на використання об'єктів права інтелектуальної власності; реєстраційних документів про створення підприємства; ліцензій на виробництво дисків для лазерних систем зчитування; носіїв, які містять об'єкти інтелектуальної власності.

сті, порядку здійснення технологічних процесів, господарських операцій, пов'язаних із виробництвом і використанням цих носіїв; наявності контрольних марок на введених в обіг примірниках аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, серій та номеру контрольних марок, відповідності назви аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп'ютерної програми, бази даних, нанесеної на контрольні марки, назві відповідного примірника; інших документів, у тому числі розрахункових, що підтверджують дотримання законодавства з питань інтелектуальної власності та виробництва, експорту, імпорту дисків для лазерних систем зчитування; огляд – особистий огляд та огляд речей, вантажів, багажу, транспортних засобів, різних об'єктів (дисків, матриць, книг, аудіо-, відеокасет); відвідування підприємств, установ, організацій, а також суб'єктів господарювання, діяльність яких пов'язана з використанням об'єктів права інтелектуальної власності; внесення подань у державні органи, підприємства, установи, організації, посадовими особам про потребу усунення причин та умов, які сприяли вчиненню порушень прав на об'єкти права інтелектуальної власності; отримання копій документів, що підлягають перевірці; відбирання зразків кожного диска для лазерних систем зчитування, виробленого із застосуванням кожної прес-форми, яку використав або міг використати для виробництва диска суб'єкт господарювання, тощо.

Отже, заходи адміністративного попередження – різновид адміністративного примусу, який застосовують відповідні суб'єкти управління з метою попередження правопорушень та обставин, що загрожують правам фізичних і юридичних осіб, на об'єкти права інтелектуальної власності. Це обмеження адміністративно-правового характеру, адміністративно-примусові дії щодо громадян та інших суб'єктів права. Значення даних заходів у системі правових засобів охорони прав на об'єкти права інтелектуальної власності важко переоцінити, оскільки їх вживання дає змогу виконати низку завдань: 1) припинити порушення правових норм, які регламентують порядок користування, володіння, розпорядження правами на об'єкти права інтелектуальної власності; 2) створити умови для подальшого притягнення винних осіб до відповідальності; 3) усунути шкідливі наслідки порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності; 4) запобігти вчиненню нових порушень; 5) відновити попередній правомірний стан.

Нині визнана й ефективність вживання у процесі охорони прав на об'єкти права інтелектуальної власності заходів адміністративного припинення, що були визначені в нормативному порядку. Так, у ст. 9 Закону України “Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування” [7] йдеться про спеціальні заходи, спрямовані на припинення порушення вимог даного нормативного акта. Надзвичайно важлива також обставина, що процес вжиття зазначених заходів отримав досить детальну правову регламентацію [8], від рівня якої часто залежить ефективність даної діяльності.

Хоча зміст заходів адміністративного припинення, особливості їх класифікації та порядку застосування в основному вже з'ясований у юридичній науці, зауважимо, що при цьому немає вичерпного переліку цих заходів. Зазначене положення, зрозуміло, повторюється й щодо предмету нашої розмови, це можна пояснити двома основними причинами. По-перше, питання захисту прав на об'єкти інтелектуальної

власності досі не повністю вивчене, оскільки з моменту створення національної системи захисту прав інтелектуальної власності минуло не так багато часу. І, по-друге, тим, що вивченням цієї проблематики займаються переважно представники цивільно-правової науки, які у своїх роботах практично не висвітлюють питання використання адміністративно-правових засобів у справі охорони прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

Не претендуючи на повноту визначення системи заходів адміністративного припинення як засобів правової охорони у сфері, що розглядається, наведемо їх приблизний перелік: вилучення примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних, на які наклеєно/не наклеєно контрольні марки, котрі мають серію і номер, що не відповідають даним Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок, або на які нанесено назву аудіовізуального твору, фонограми, відеограми, комп'ютерної програми, бази даних, яка не відповідає назві відповідного примірника; вимога припинення порушення або вчинення дій, що можуть призвести до порушення законодавства з питань інтелектуальної власності та виробництва, експорту, імпорту дисків; опечатування та/або вилучення вироблених, імпортованих або підготовлених до експорту з порушенням вимог законодавства дисків, обладнання та сировини для їх виробництва, що не відповідають вимогам законодавства, в тому числі обладнання, котре не пристосоване для нанесення спеціального ідентифікаційного коду; обмеження, тимчасова заборона діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, експортом, імпортом обладнання, сировини для їх виробництва у разі її невідповідності вимогам законодавства; анулювання ліцензії на право зайняття зазначеними вище видами діяльності; тимчасове зупинення дії ліцензії; зупинення митного оформлення товару, який містить об'єкти інтелектуальної власності. Беручи до уваги також той факт, що один із суб'єктів управління у сфері охорони прав на об'єкти права інтелектуальної власності – правоохоронні органи України (органи внутрішніх справ, органи податкової міліції та Служби безпеки України), зокрема, слід зупинитись і на тих заходах адміністративного припинення, які доступні останнім у процесі здійснення управлінської діяльності в зазначеній сфері, а саме: вимога припинити протиправну поведінку; доставляння порушника; особистий огляд; огляд речей; вилучення речей і документів; входження на земельні ділянки, в жилі та інші приміщення громадян; зупинку транспортних засобів; вживання заходів фізичного впливу; вживання спеціальних засобів; застосування вогнепальної зброї.

Відрізняються від заходів адміністративного попередження та заходів адміністративного припинення заходи адміністративної відповідальності, які також застосовуються як метод управління у сфері охорони прав на об'єкти права інтелектуальної власності. Так, зокрема, особливості заходів адміністративної відповідальності полягають у тому, що: по-перше, вони є правовим наслідком вчиненого правопорушення; по-друге, наслідком застосування до особи будь-якого адміністративного стягнення стає його фактичне притягнення до адміністративної відповідальності; по-третє, на відміну від перших двох груп заходів адміністративного примусу, заходи адміністративної відповідальності шляхом закритого переліку визначено в чинному законодавстві; по-четверте, право вживання заходів адміністра-

тивної відповідальності у сфері управління охороною прав на об'єкти права інтелектуальної власності має лише суд (суддя).

Адміністративну відповідальність за порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності передбачено низкою статей Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КпАП), зокрема ст. 51², 164³, 164⁶, 164⁷, 164⁹, 164¹³ [9] і ст. 345 Митного кодексу України [10]. Аналіз санкцій зазначених статей показує, що до осіб, які вчинили дані адміністративні правопорушення можливо застосовувати тільки два адміністративні стягнення – штраф і конфіскацію предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом правопорушення; грошей, отриманих внаслідок вчинення правопорушення. Крім зазначених нормативних актів, Закон України “Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування” передбачає можливість застосування до суб'єктів господарської діяльності, які займаються виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, а також експортом, імпортом обладнання та сировини для їх виробництва фінансових санкцій у вигляді штрафів, у разі: здійснення господарської діяльності з виробництва дисків для лазерних систем зчитування без ліцензії – 200 відсотків вартості виробленої продукції, але не менше 5000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; виробництва дисків для лазерних систем зчитування без нанесення спеціальних ідентифікаційних кодів – 200 відсотків вартості виробленої продукції, але не менше 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; виробництва дисків для лазерних систем зчитування без дозволу осіб, які мають авторське право та/або суміжні права, – 200 відсотків вартості виробленої продукції, але не менше 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; експорту, імпорту дисків для лазерних систем зчитування, обладнання та сировини, передбачених цим Законом, без наявності ліцензії – 200 відсотків вартості імпортованої чи експортованої продукції, але не менше 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; невиконання вимог цього Закону щодо технологічного забезпечення виробником наявності на дисках для лазерних систем зчитування спеціальних ідентифікаційних кодів ліцензованим обладнанням – 5000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Крім того, Закон України “Про захист від недобросовісної конкуренції” [11] також передбачає можливість застосування фінансових санкцій до осіб, винних у недобросовісній конкуренції.

Отже, за вчинення правопорушень, пов'язаних із порушенням прав на об'єкти права інтелектуальної власності, винні особи можуть бути притягнуті до двох видів юридичної відповідальності – адміністративної та фінансової. Не вдаючись до розгорнутої останнім часом на сторінках юридичних видань дискусії щодо сутності та місця фінансової відповідальності у структурі юридичної відповідальності, зауважимо, що фінансова відповідальність (фінансові санкції) завдяки її властивостям (регулюється нормами публічного права, застосовується органами, посадовими особами виконавчої влади в позасудовому порядку; охороняє суспільні відносини у сфері державного управління) може розглядатись як метод управління у сфері охорони прав на об'єкти права інтелектуальної власності.

При цьому слід звернути увагу на певну неузгодженість щодо встановлення підстав для юридичної відповідальності за порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності у КпАП і зазначених вище Законах. Так, склад адміністративного правопорушення, закріплений у ст. 164¹³ КпАП, охоплює всі дії, за які передбачено фінансову відповідальність ст. 8 Закону України “Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування”. Дане положення фактично дозволяє суб'єкту адміністративної юрисдикції за вчинення одного і того ж порушення двічі притягати особу до юридичної відповідальності, що, на нашу думку, в даній ситуації неправомірно. Вихід може бути лише один: слід переглянути зміст зазначених статті КпАП і Закону, щоб виключити дублюючі положення.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Суб'єкти публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності в процесі своєї діяльності мають змогу використовувати широку гаму різних методів публічного адміністрування, завдяки яким, власне, вони цілеспрямовано впливають на об'єкти управління. Проведений аналіз цих методів засвідчує їхні потенційно високі можливості в регулюванні суспільних відносин, які, на жаль, не можуть проявитися повною мірою через прогалини їхнього правового регулювання, недосконалу практичну організацію застосування. Так, вимагають неодмінного вирішення питання впровадження у практику діяльності суб'єктів публічного адміністрування договірних форм управління, вдосконалення процедури відпрацювання та прийняття відповідних правових актів. Перспективним напрямом розвитку всього процесу публічного адміністрування сферою інтелектуальної власності залишається подальше вдосконалення процедурних питань управлінської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Основи публічного адміністрування : посібн. для підготовки до іспиту / Ю. П. Битяк, Н. П. Матюхіна, М. С. Ковтун та ін. ; за заг. ред. Н. П. Матюхіної. – Х. : Право, 2016. – 128 с.
2. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід : монографія / за заг. ред. С. Чернова, В. Воронкової, В. Банаха та ін. ; Запоріж. держ. інж. акад. – Запоріжжя : ЗДІА, 2016. – 606 с.
3. Ястремська О. М. Публічне адміністрування : навчальний посібник / О. М. Ястремська, Л. О. Мажник. – Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. – 132 с.
4. Адміністративне право : навч. посібн. для здобувачів вищ. освіти / Ю. П. Битяк та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. М. Гаращука. – Х. : Право, 2017. – 172 с.
5. Серета В. В. Адміністративне право України (у схемах та коментарях) : навч. посіб. / В. В. Серета, Ю. С. Назар, К. М. Костовська ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів : ЛьвДУВС, 2016. – 299 с.
6. Задихайло О. А. Адміністративне право України. (Загальна частина) : навч. посіб. / О. А. Задихайло. – Х. : Право, 2016. – 296 с.
7. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем

зчитування [Електронний ресурс] : Закон України від 17 січня 2002 р. № 2953-III . – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/2953-14>

8. Про затвердження Порядку застосування фінансових санкцій до суб'єктів господарювання за порушення вимог Закону України “Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування, матриць” [Електронний ресурс] : наказ Міністерства освіти і науки України 28 жовтня 2002 р. № 619. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0896-02>

9. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] : Закон України від 7 грудня 1984 р. № 8074-10. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>

10. Митний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

11. Про захист від недобросовісної конкуренції [Електронний ресурс] : Закон України від 7 червня 1996 р. № 236/96-ВР. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-вр>

УДК 342.951(477)

В. В. Ченцов, доктор історичних наук,
доктор наук з державного управління,
перший проректор Університету
митної справи та фінансів

А. В. Мазур, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного та митного
права Університету митної справи та фінансів

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ МИТНОЇ СПРАВИ В УКРАЇНІ

На основі комплексного аналізу теоретичних напрацювань та норм чинного законодавства України з питань державної митної справи визначено особливості формування й практичного функціонування організаційно-правового механізму митної справи в Україні в сучасних умовах і на найближчу перспективу. На цій основі сформульовано пропозиції та рекомендації, спрямовані на визначення напрямів модернізації державної митної справи, вдосконалення відповідного законодавства.

Ключові слова: митна справа; розвиток митної справи; принципи; модернізація; реформування; Митний кодекс України.

© В. В. Ченцов, А. В. Мазур, 2017